

STOJÍ LUDSTVO NA PRAHU EKOLOGICKEJ REVOLÚCIE?

ZLATA ANDROVIČOVÁ, KfV, Fakulta humanitných vied UMB, Banská Bystrica

ANDROVIČOVÁ, Z.: Humanity on the Threshold of Ecological Revolution?
FILOZOFIA 51, 1996, No 2, p. 118

In current Slovak and Czech ecophilosophical works the notion „revolution“ is often used to indicate an unavoidable and desirable change of the current relation between man and nature. The authors speak of a philosophical revolution, of an axiological revolution, a revolution in thinking, feeling, of a linguistic and semantic revolution (S. Hubík) and of the necessity of moral revolution (E. Kohák). In radical ecological movements this notion indicates not only the above mentioned radical change, but also the radicalism of ways leading to it.

Odpoveď na túto otázku sa môže zdať na prvý pohľad jednoznačná. Pre ľudí s prebudeným ekologickým cítením sa ponúka kladná odpoveď, pre tých ostatných zase skôr záporná. Pre odborníkov však odpoveď na uvedenú otázku nie je vôbec ľahká, najmä pre odborníkov z oblasti filozofie. Odpoveď s'ťažujú aj noetické problémy, späť s väčšou či menšou schopnosťou súčasnej vedy a teoretického myslenia adekvátne vystihnúť komplexné procesy a systémové väzby a súvislosti v prírode, určiť mieru vplyvu ľudskej civilizácie na prírodu, ako aj ďalší možný vývoj zmien v prírodnom prostredí Zeme a ich možnú regulovateľnosť zmenami v ľudských činnostiach a vzťahoch celej kultúry k prírode. Tieto problémy dokumentujú protirečivé postoje vedcov k nastolenej otázke, keď jedni robia závery o nevyhnutnosti ekologickej revolúcie, zdôvodnené a podložené faktami ([1], 321), druhí zas zdôvodňujú svoju zápornú odpoveď a presvedčenie, že matka Príroda či Gaia si poradí s každou ľudskou devastujúcou aktivitou, v krajnom prípade aj tak, že „dopustí“ vyhynutie ľudstva. Najmä odborníci na „neživú prírodu“ majú silnú vieru v neobmedzené sily prírody, podceňujú negatívne vplyvy modernej civilizácie a často zastávajú pozíciu „laissez faire, laissez passer“.

Odpoveď filozofa a etika na otázku danú v názve článku s'ťažuje nielen potreba kriticky premyslieť a prehodnotiť metodologické, poznávacie zázemie protirečivých odpovedí špecialistov, ale aj nevyhnutnosť terminologicky a sémanticky upresniť samotný pojem ekologická revolúcia, ktorý sa v odbornom, populárno-vedeckom i každodennom jazyku používa mnohovýznamovo.

Pokúsim sa upozorniť na niekoľko aspektov, ktoré sa v ekofilozofickej a ekoetickej literatúre považujú za podstatné charakteristiky ekologickej revolúcie.

Najčastejšie sa zdôrazňuje hodnotová revolúcia čiže revolúcia v hodnotách tvoriacich základ modernej kultúry. Tie určujú charakter, kvalitu našej civilizácie a charakter jej vzťahu k prírode. Takto sa problém rieši predovšetkým v tzv. „hlbinnej ekológii“ [2], hoci

politickí stúpenci ideí Sessionsa a Naessa v stranách Zelených a v ekologických organizáciách svojimi aktivitami prekračujú tento teoretický rámec a namiesto premeny v hodnotách využívajú občas aj násilné premeny v reálnom stave vecí.

Druhým často zvýrazňovaným aspektom je ekologická revolúcia ako kvalitatívna premena typu racionality, ako prechod myslenia doby od modernej racionality k racionalite založenej na ekologickej paradigme [3].

Po tretie, podľa značnej časti ekoetikov či etikov životného prostredia, t. j. etikov skúmajúcich morálne aspekty vzťahu človeka k prírode, musí prejsť revolučnou premenou predovšetkým morálna sféra, pretože odcudzenie človeka od morálnej zodpovednosti za prírodný svet je tým hlavným zlom, ktoré viedlo ľudstvo k ekologickej kríze [5].

Štvrtým aspektom ekologickej revolúcie, ktorému sa venuje pozornosť, je fakt, na ktorý upozorňuje napríklad Hubík alebo Floss, že totiž bariéry nášho myslenia i hodnotového postoja, vrátane morálneho, voči prírode sú skované našimi jazykovými a komunikatívnymi zvyklosťami. Navrhujú preto uskutočniť povedala by som lingvistickú a sémantickú revolúciu, prejsť od nesymetrickej komunikácie s prírodou založenej na subjekt-objektovej dualite, ku komunikácii symetrickej. Dajú sa na to využiť symbolické formy kultúrnych sfér zatlačených vedou ([5], 101-102; [6]) a je potrebná aj cieľavedomá lingvistická analýza moderných odborných jazykov i jazyka každodenného. Z týchto jazykov žiadny nie je schopný, a tu súhlasím s názorom L. Ferryho, francúzskeho filozofa, plne vyjadriť našu skúsenosť s prírodou a náš vzťah k nej a k živým mimoľudským bytiam ([7], 241-243).

Po piate, zohľadňujúc spomínané aspekty, niektorí autori vidia ako ich predpoklad nevyhnutnosť filozofickej revolúcie. Podľa Sušu spočíva filozofická revolúcia v tom, „že sa takto príroda po prvýkrát chápe ako subjekt rovný s ľudským“ ([8], 114). Toto tvrdenie je značne diskutabilné, najmä v etickom a sociálno-politickom zmysle. Aj keď sa objavujú pokusy doplniť *Deklaráciu ľudských práv Deklaráciou práv prírody* (napr. M. Serres vo Francúzsku), tieto teoretické pokusy sa dopúšťajú základnej logickej chyby: snažia sa práva „prírodných subjektov“ zdôvodniť a zakotviť pomocou logiky a metód modernej racionality – a tú práve kritizujú a odmietajú ([7], 244).

Po šieste, mnohí autori si uvedomujú ([5]; [9]; [10];), že hodnotová, kognitívna, morálna či sémantická a filozofická revolúcia ako aspekty ekologickej revolúcie nepostačujú na kvalitatívnu premenu celej kultúry. Keďže aj samotné zdroje ekologických problémov neležia všetky len v duchovnej oblasti, ale aj v oblastiach praktickej aktivity človeka, najmä ekonomickej, nemožno ignorovať nevyhnutnosť kvalitatívnej premeny celej spoločnosti, jej štruktúry a podsystémov. Podľa Sušu je to práve etika životného prostredia, ktorá často ignoruje „historické, politické a sociálne súvislosti ekologických problémov“ ([8], 111), čím dáva za pravdu autorom knihy *Prvá globálna revolúcia* [11], ktorí sú presvedčení o úzkom prepojení ekologických a sociálnych problémov súčasného ľudstva.

Nemôžem zabudnúť na ďalší aspekt reflektovaný v ekofilozofickej literatúre, ktorým je technologická revolúcia, ktorá pre časť tzv. antropocentrickej technokratickej inteligencie predstavuje „Deus ex machina“ riešenia ekologickej krízy.

Fetišizácia samospasiteľnej funkcie technického pokroku je podľa mňa rovnako neoprávnená (technika je len prostriedok, vývoj i použitie techniky na isté ciele sú na zodpovednosti jej tvorca a užívateľa – človeka) ako fetišizácia a antropomorfizácia dobrej, „posvätnéj“ pani Prírody – oba tieto postoje slúžia na to, aby sa človek zbavil zodpovednosti, aby ospravedlnil svoju pasivitu. A tá je dnes neospravedliteľná.

Odpoveď na otázku o podstate a charaktere ekologickej revolúcie komplikuje otázka prostriedkov a spôsobov dosiahnutia želaného stavu dynamickej rovnováhy kultúry a prírody. Ako dosiahnuť kvalitatívnu zmenu modernej kultúry? Postupnou transformáciou všetkých úrovní oblastí a podsystémov kultúry, na základe rozvinutia demokratických spoločností, alebo zničením modernej demokratickej spoločnosti, k čomu veľakrát dospievajú vášniví kritici tejto spoločnosti a kultúry, hoci ďalej využívajú jej mnohé lekárske, telekomunikačné dopravné a iné výdobytky? ([7], 238-241).

Súhlasím s J. Letašim, že „radikálna zmena je nepravdepodobná“ ([10], 141). A nebezpečná, lebo možnosť využitia násilných prostriedkov ohrozuje aj samotné pozitívne ciele a prírodu (arzenál jadrových zbraní).

Možnosť živeľnej násilnej revolúcie, vyvolanej ekologickými a s nimi spätými sociálno-ekonomickými príčinami je nepriamo úmerná schopnosti odborníkov rôznych disciplín a kultúrnych oblastí vytvoriť reálnu koncepciu transformácie našich cieľov, metód, prostriedkov, celého života a získať pre ňu verejnosť. Preto samotné používanie pojmu ekologická revolúcia vo filozofickej reflexii nie je veľmi vhodné, navodzuje predstavy o potrebe násilného zvratu a vytvorení nejakej radikálnej inej kultúry. Preto by bolo vhodnejšie používať termín reorientácia kultúry vo vzťahu k prírode.

LITERATÚRA

- [1] ODUM, J.: Ekologija 2. Moskva 1976.
- [2] NAESS, A.: Identifikace jako zdroj hlubinných ekologických postojů. In: Filosofický časopis 1993, č. 6.
- [3] Spory o charakter ekologickej paradigmy. Bratislava 1993.
- [4] KOHÁK, E.: Morální ekologie po dvaceti letech. In: Filosofický časopis 1993, č. 6.
- [5] HUBÍK, S.: Sociokulturní předpoklady reorientace jako předpoklady komunikativní. In: Diskusie o ekofilozofii. Bratislava 1992.
- [6] FLOSS, P.: Ekologické problémy a subjekt-objektový model myšlení. In: Filosofický časopis 1993, č. 6.
- [7] FERRY, L.: Le nouvel ordre écologique: l'arbre, l'animal, l'homme. Paris 1992.
- [8] SUŠA, O.: Moderní panství a problém kontextu ekologické etiky. In: Diskusie o ekofilozofii. Bratislava 1992.
- [9] HOHOŠ, L.: Ekologická ekonomika ako nová paradigma. In: Spory o charakter ekologickej paradigmy. Bratislava 1993.
- [10] LETAŠI, J.: Technika, príroda, hodnoty. In: Diskusie o ekofilozofii. Bratislava 1992.
- [11] KING, A., SCHNEIDER, B.: První globální revoluce. Bratislava 1991.

Zlata Androvičová
Katedra filozofických vied FHV UMB
Tajovského 40
975 49 Banská Bystrica
SR